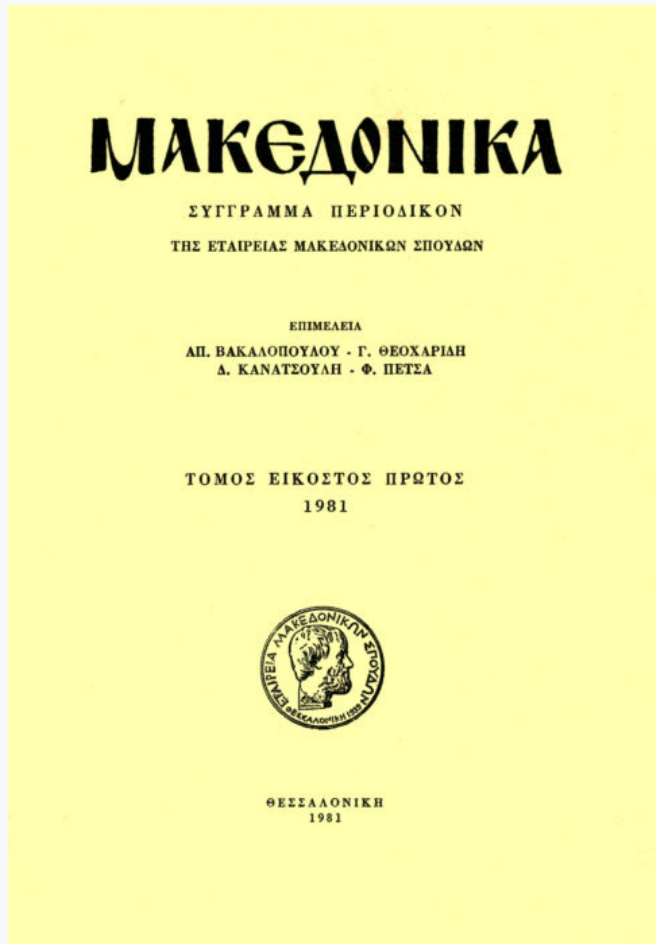

Μακεδονικά

Τόμ. 21, Αρ. 1 (1981)

Κωνστ. Απ. Βακαλοπούλου, Οικονομική λειτουργία του μακεδονικού και θρακικού χώρου στα μέσα του 19ου αιώνα στα πλαίσια του διεθνούς εμπορίου

Κ. Σβολόπουλος

doi: [10.12681/makedonika.446](https://doi.org/10.12681/makedonika.446)

Copyright © 2014, Κ. Σβολόπουλος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Σβολόπουλος Κ. (1981). Κωνστ. Απ. Βακαλοπούλου, Οικονομική λειτουργία του μακεδονικού και θρακικού χώρου στα μέσα του 19ου αιώνα στα πλαίσια του διεθνούς εμπορίου. *Μακεδονικά*, 21(1), 432–434.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.446>

Κωνστ. Ἄπ. Βακαλόπουλου, Οικονομική λειτουργία τοῦ μακεδονικοῦ καὶ θρακικοῦ χώρου στὰ μέσα τοῦ 19ου αἰώνα στὰ πλαίσια τοῦ διεθνoῦς ἐμπορίου, Θεσσαλονίκη 1980, 8ο, σελ. 216.

Ἡ διερεύνηση τῶν συνθηκῶν ποὺ καθόρισαν καὶ χαρακτήρισαν στὴ διάρκεια τοῦ 19ου αἰώνα, τὴν πολιτικὴ, κοινωνικὴ, οἰκονομικὴ καὶ πολιτιστικὴ θέση καὶ ἀνάπτυξη τοῦ ἑλληνισμοῦ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, δὲν ἔχει ἀποφέρει ἰδιαίτερα θετικoὺς καρποὺς. Ἄν ἐξαιρεθεῖ ἡ συστηματικὴ προσέγγιση ὀρισμένων καιρῶν προβλημάτων στὸ πολιτικὸ ἐπίπεδο, ἄμεσα κυρίως συνυφασμένων μὲ τὴν ἀνταγωνιστικὴ διαμάχη τῶν ἔθνoτῶν γιὰ τὴν ἐπικράτηση στὴ Μακεδονία, ἢ καὶ κάποιες σποραδικὲς συμβολὲς μὲ ἀναφορὰ στὴν πολιτιστικὴ δραστηριότητα τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου, θὰ ἦταν δύσκολο νὰ ἐπισημανθεῖ ἔστω καὶ μιὰ ἀξία λόγου ἱστορικῆς σύνθεσης. Ἡ μελέτη εἰδικότερα τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν φαινομένων, καθοριστικὴ γιὰ τὴν κατανόηση τῆς δυναμικῆς παρουσίας τοῦ ἑλληνισμοῦ στὸν εὐρύτερο χώρο τῆς Νότιας Βαλκανικῆς καὶ τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς, οὐδέποτε ἀναλήφθηκε μὲ τρόπο συστηματικὸ. Καὶ τὸ βασικὸ αὐτὸ κενὸ ἀποβαίνει ἀκόμη περισσότερο αἰσθητὸ στὸ μέτρο ποὺ οἱ ἐρευνητὲς τῶν γειτονικῶν βαλκανικῶν κρατῶν στρέφουν συστηματικὰ τὴν προσοχὴ τους πρὸς τὴν ἴδια αὐτὴ κατεύθυνση. Ἡ πρώτη, ἀπὸ τὴν πλευρὰ αὐτῆ, γενικὴ προσέγγιση ὑπογραμμίζει ἀκόμη περισσότερο τὴν ἀνάγκη ὄχι μόνο γιὰ μιὰ παράλληλη γενικὴ, ἀλλὰ καὶ γιὰ μιὰ εἰδικότερη συστηματικὴ ἀντιμετώπιση τῶν φαινομένων ποὺ συνάπτονται μὲ τὶς οἰκονομικὲς καὶ κοινωνικὲς ἐξελίξεις στὸ χώρο τῆς σημερινῆς ἑλληνικῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης.

Ἡ πρωτοβουλία τοῦ κ. Κωνσταντίνου Βακαλόπουλου νὰ χαράξει μιὰ καιρὶα τομὴ στὴ διερεύνηση τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς στὴ γεωγραφικὴ αὐτὴ γεωγραφικὴ περιοχὴ θὰ ἦταν καὶ ἀπὸ μόνῃ αὐτὴ τὴν ἀποψη ἀξία γιὰ ἰδιαίτερη ἐξαρση. Ἡ συμβολὴ τοῦ ὁμοῦ τείνει νὰ πάρει καὶ πιὸ συγκεκριμένο περιεχόμενο στὸ μέτρο ποὺ ἡ ἐρευνὰ τοῦ συνδυάζει τὴν ἀξιοποίηση βασικῶν ἀρχεαικῶν πηγῶν στὴν Ελλάδα καὶ τὸ ἐξωτερικὸ μὲ τὴν ἱκανότητα γιὰ προσέγγιση τῶν ἰδιόμορφων οἰκονομικῶν φαινομένων. Ἀνατιθέεται ἡ καθυστέρηση στὴν ἀνάληψη ἀνάλογων μελετῶν ἦταν σὲ σημαντικὸ βαθμὸ συναρτημένη μὲ τὴ δυσχέρεια στὴν προσπέλαση τοῦ ἀναγκαίου πρωτογενoῦς ὕλικου ἀφενoῦς, καὶ στὴ διαπραγματεύση τῶν εἰδικότερων οἰκονομικῶν προβλημάτων ἀφετέρου. Ἡ βασικὴ ἀναπόκριση τοῦ σ. στίς ἰδιαίτερες ἀπαιτήσεις τοῦ θέματος θὰ ἦταν δυνατό, ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῆ, νὰ θεωρηθεῖ σὰ συνεισφορὰ διττὰ ἐνδιαφέρουσα.

Ὁ κ. Κ. Βακαλόπουλος ἀντλήσε τὰ βασικὰ στοιχεῖα τῆς μελέτης τοῦ ἀπὸ τὰ διπλωματικὰ ἀρχεῖα τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Γαλλίας καὶ ἀπὸ τὰ κρατικὰ ἀρχεῖα τῆς Μ. Βρετανίας καὶ τῆς Αὐστρίας. Ὅπως δὴποτε, οἱ προξενικὲς ἐκθέσεις ἀπὸ τὴ Θεσσαλονικὴ συνθέτουν τὴ σχετικὰ ἀμεσότερα προσιτὴ ἀλλὰ καὶ περισσότερο ἀξιόλογη ἀρχεαικὴ πηγὴ μὲ ἀναφορὰ στὸ ἀντικείμενο τῆς μελέτης. Ἡ παλαιότερη δημοσίευση, ἰδίως ἀπὸ τὸν Ν. Michoff (*Contribution à l'histoire du commerce de la Turquie et de la Bulgarie*), ὀρισμένων προξενικῶν ἐκθέσεων —γαλλικῶν κυρίως— θὰ ἦταν ἀδύνατο νὰ ἀναποκριθεῖ στὶς ἀπαιτήσεις γιὰ μιὰ καθολικὴ συνθετικὴ θεώρηση τῶν φαινομένων. Κάτω ἀπὸ τὶς συνθήκες αὐτές, μόνῃ ἡ ἀναδίφηση τοῦ ἀδημοσίετου πρωτογενoῦς διπλωματικοῦ ὕλικου προσφερόταν γιὰ νὰ παράσχει τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα γιὰ τὴ συστηματικὴ διαπραγματεύση τοῦ θέματος. Ἀσφαλῶς, ἡ πιθανὴ ἀναζήτηση στὸ μέλλον ὀρισμένων ἐπιμέρους ποσοτικῶν μεγεθῶν σχετικῶν μὲ τὴν ἐμπορικὴ διακίνηση στὴ νότια Βαλκανικὴ καὶ τὴ δυτικὴ Εὐρώπη θὰ ἦταν δυνατό νὰ συνδυασθεῖ μὲ τὴ διερεύνηση καὶ ἀρχεῖων εἰδικότερης προελεύσεως (ἀρχεῖα τοῦ Ἐμπορικοῦ Ἐπιμελητηρίου τῆς Μασσαλίας, συλλογὲς Ἐθνικῶν Ἀρχεῖων τῆς Γαλλίας, ἀρχεῖα ἰταλικῶν πόλεων κ.λ.). Ἡ ὑπογράμμιση, ἐν τούτοις, τῆς ἀπώτερης αὐτῆς προοπτικῆς δὲν ἀναιρεῖ τὴ διαπίστωση γιὰ τὴ βασικὴ συμβολὴ τῆς ἀρχεαικῆς ἐ-

ρευνας τοῦ κ. Βακαλόπουλου ἢ ὅποια καὶ συνδυάζεται μετὰ μιά ἰδιαίτερα ἱκανοποιητικὴ βιβλιογραφικὴ ἐνημέρωση πάνω στὰ πορίσματα τῶν παλαιότερων καὶ νεώτερον ἐρευνητῶν τόσο στὸν εὐρύτερο διεθνή ὅσο καὶ στὸν εἰδικότερο ἐπιστημονικὸ χῶρο τῆς Βαλκανικῆς.

Παρὰ τὴ βασικὴ ἐνταξὴ του στὸν κύκλο τῶν ἐρευνητῶν τῆς νεώτερης ἑλληνικῆς ἱστορίας, ὁ κ. Κ. Βακαλόπουλος ἀντιμετωπίζει θετικὰ καὶ τὰ κυρίως οικονομικά φαινόμενα—στὴ γενικὴ θεώρησι καὶ τὴν εἰδικότερη προβληματικὴ τους. Ἡ συνυπόλοιθη—κάτω ἀπὸ τὶς συνθήκες αὐτῆς—ἀξιοποίησι τῶν δυνατοτήτων ποὺ παρέχει τὸ ἀρχαϊκὸ ὕλι-κὸ ἀνοίγει μιά ἐνδιαφέρουσα προοπτικὴ καὶ στὸ ἐπίπεδο τῆς ἱστορίας τοῦ οικονομικοῦ βίου στὸ χῶρο τῆς νότιας Βαλκανικῆς. Ἄλλ' ἀκριβῶς ἡ ἰδιοτυπία τοῦ ἀντικειμένου τῆς μελέτης, στὸ μέτρο ποὺ συνέχεται μετὰ τὴν προσφυγὴ σὲ μεθόδους διαφορετικῆς κλαδικῆς προελεύσεως, τείνει νὰ ἐξηγήσῃ καὶ τὴν παράθεσι ὄχι μόνο τῶν εἰσγωγικῶν ἀλλὰ καὶ τῶν συμπερασματικῶν παρατηρήσεων τοῦ συγγρ. στὸ πρῶτο μέρος τῆς μελέτης. Ἡ ἀμεση, πρᾶγματι, συνάρτησι τῶν οικονομικῶν φαινομένων στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Ὁθωμανικῆς αὐτοκρατορίας—στὸν τομέα τῆς παραγωγῆς ὅσο καὶ τοῦ ἐμπορίου—μετὰ τὰ εὐρύτερα κυκλώματα, τίς πιέσεις καὶ τίς ἀνάγκες τῆς παγκόσμιας ἀγορᾶς, θὰ καθιστοῦσε ἀπρόσφορη—κατὰ τὴν προφανῆ ἀποψη τοῦ σ.—τὴν ἀνάλυσι τῶν ποσοτικῶν δεδομένων ποὺ περιλαμβάνονται στὰ ἐπόμενα τμήματα τῆς μελέτης, χωρὶς νὰ ἔχει παρασχεθεῖ στὸν ἀναγνώστη ἡ δυνατότητα νὰ τὰ ἐντάξῃ στὸν εὐρύτερο διεθνή περίγυρο, καθοριστικὸ γιὰ τὴ διαμόρφωσίν τους. Ἡ βασικὴ αὐτὴ ἀντίληψι στὴν ὅλη διάταξι τῆς ὅλης ἐξηγεῖ πιθανότατα καὶ τὸ δισταγμὸ του—ἴσως καὶ γιὰ νὰ μὴ ἐπαναλάβῃ προγενέστερες παρατηρήσεις—νὰ προχωρήσῃ σὲ μιά περισσότερο συνθετικὴ θεώρησι τῶν τοπικῶν φαινομένων ποὺ καλύπτουν τὸ δεύτερο κυρίως μέρος τῆς μελέτης.

Συγκεκριμένα, ὁ σ., σ' ἓνα κεφάλαιο εἰσγωγικὸ (σσ. 9-25), ἐξετάζει τὴ γενικὴ οικονομικὴ καὶ κοινωνικὴ κατάστασι στὴ νότια Μακεδονία καὶ τὴ Θράκη σὲ συνάρτησι μετὰ τὴν εὐρύτερη διεθνή συγκυρία τῆς ἐποχῆς. Στὸ πρῶτο, ἀντίθετα, κεφάλαιο τῆς μελέτης τοῦ διερευνᾷ τὴν ἐσωτερικὴ ὄψη τοῦ ἴδιου φαινομένου καὶ τίς καθοριστικὰς συνθήκες τῆς οικονομικῆς καὶ κοινωνικῆς κατάστάσεως στὸ γεωγραφικὸ αὐτὸ χῶρο, μετὰ ἀναφορὰ στὴ λειτουργία τοῦ τσιφλικιοῦ καὶ τίς ἐπιπτώσεις ἀπὸ τὸ Χάτι Σερῖο τοῦ 1839 καὶ τὸ Χάτι Χουμαγιούν τοῦ 1856. Τὸ ἀντικείμενο τοῦ Β' κεφαλαίου (σσ. 38-54) ἐντοπίζεται στὴν εἰδικότερη ἐξέτασι τῆς οικονομικῆς λειτουργίας στὸ χῶρο τῆς σημερινῆς ἑλληνικῆς κεντρικῆς Μακεδονίας, μετὰ σημεία βασικῆς ἀναφορᾶς τὴ Θεσσαλονικὴ καὶ τίς Σέρρες. Ἀκολουθεῖ ἡ ἐπισήμανσι τῶν χαρακτηριστικῶν στοιχείων τῆς διαχρονικῆς ἐξελίξεως τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου τῆς Θεσσαλονικῆς (κεφ. Γ', σσ. 55-86), ἐνῶ στὰ δύο τελευταῖα κεφάλαια ἐπεκτείνεται ἡ διερεύνησι τῶν οικονομικῶν ὄρων στὸ χῶρο τῆς νότιας, σημερινῆς ἑλληνικῆς, Μακεδονίας καὶ Θράκης μετὰ τὴν ἐξέτασι τῶν εἰδικῶν συνθηκῶν στὸ σαντζάκι τῆς Δράμας (κεφ. Δ', σσ. 87-124) καὶ στὴν ἀνατολικὴ Θράκη (κεφ. Ε', σσ. 125-147).

Στὴν εἰδικότερη σύνθεσίν τους, τὸ εἰσγωγικὸ κεφάλαιο καὶ τὰ κεφ. Α' καὶ Γ' διαφέρουν αἰσθητὰ ἀπὸ τὰ κεφ. Β', Δ' καὶ Ε'. Στὰ πρῶτα ἡ συνθετικὴ καὶ συχνὰ πολὺπλευρὴ διαπραγμάτευσι τῶν φαινομένων, χαρακτηρισμένη καὶ ἀπὸ τὴν πυκνότητά τῆς διατυπώσεως, εἶναι ἀμεσότερα αἰσθητῆ· τὰ τελευταῖα χαρακτηρίζονται ἀπὸ τὴν παράθεσι ἰδιαίτερα χρήσιμων, ἀγνώστων βασικῶν ὡς σήμερα, ποσοτικῶν στοιχείων. Ἡ διαφοροποίησι αὐτῆ δὲν ὑποδλώνει ἀναγκαστικὰ μιά βασικὴ ἀνεπάρκεια στὴν ἀνάλυσι τῶν φαινομένων ποὺ ἀποδίδονται περιγραφικὰ, ἐφόσον ἡ αἰτιώδης συνάρτησι τους μετὰ τὴ διεθνή καὶ τὴν ἐσωτερικὴ οικονομικὴ καὶ κοινωνικὴ συγκυρία ἔχει ἤδη ἐπισημανθεῖ στὰ πρῶτα κεφάλαια. Θὰ ἦταν ὅμως ἴσως σκόπιμο νὰ εἶχε ἐπιχειρηθεῖ μιά περισσότερη σφαιρικὴ ἐξέτασι καὶ τῶν ἐπὶ μέρους αὐτῶν φαινομένων—ἔστω καὶ μετὰ τὴν ἐπισήμανσι τῶν κενῶν ποὺ δὲν στάθηκε δυνατό ὁ συγγρ. νὰ καλύψῃ παρὰ τὴν τόσο ἐκτεταμένην διερεύνησι τῶν ἀναξιοποιήτων ὡς σήμερα διπλωματικῶν ἀρχαικῶν πηγῶν—ἑλληνικῶν καὶ ξένων.

Οι επιφυλάξεις που θα ήταν δυνατό να διατυπωθούν συνέχονται κυρίως με την επισημανση άβλεψιών, συχνά τυπογραφικών (άδυναμία περισσότερο αισθητή στους πίνακες). Στο σημείο αυτό οφείλει να καταλογισθεί στο σ. σπουδή ασυμβίβαστη με τη σοβαρότητα της όλης προσπάθειάς του. Παράλληλα, θα ήταν δυνατό να διατυπωθούν και δύο ειδικότερες—μεθοδολογικές— παρατηρήσεις: 'Η παράθεση—σε μία ή δύο περιπτώσεις—εκτενών άποψιασμάτων από εκθέσεις και μάλιστα στο πρωτότυπό τους—παρά το αναμφισβήτητο ενδιαφέρον των κειμένων—τείνει να διασπάσει το ρυθμό της συνθέσεως· ο τρόπος, τέλος, παραπομπής στα προξενικά έγγραφα δεν είναι έσφαλμένος ή άσπης, αλλά θα άνταποκρινόταν πληρέστερα στην άνάγκη για ένημέρωση του άναγνώστη άν συμπεριλάμβανε—πέρα από τά στοιχεία του φακέλου—τό όνομα του άποστολέα και την άκριβη ήμερομηνία της άποστολής του.

Συμπερασματικά, παρά τη διατύπωση όρισμένων επιμέρους επιφυλάξεων, οφείλω να ύπογραμμίσω τη θετική συμβολή της μελέτης του κ. Κ. Βακαλόπουλου στο επίπεδο τόσο της έρευνας της νεώτερης έλληνικής ιστορίας όσο και της διερευνήσεως των ειδικότερων οικονομικών φαινομένων στο νευραλγικό γεωγραφικό χώρο της σημερινής έλληνικής Μακεδονίας και Θράκης. 'Η πρωτοτυπία και ή σημασία της επιλογής του άντικειμένου, ή άναδίφηση των βασικών πρωτογενών πηγών, ή προσέγγιση των πολύπλευρων όσο και δυσχερών προβλημάτων που συνέχονται με τό άντικείμενο της μελέτης, ύπογραμμίζουν τη συνεισφορά του κ. Κ. Βακαλόπουλου σ' ένα πεδίο που δεν είχε προσελκύσει ως σήμερα τό έρευνητικό ενδιαφέρον των 'Ελλήνων ιστορικών. Οί συμπερασματικές διαπιστώσεις της μελέτης διαφωτίζουν άγνωστες πτυχές και έπαληθεύουν άνεπιβεβαίωτες ύποθέσεις με άντικείμενο τόσο τις γενικότερες οικονομικές και κοινωνικές ζυμώσεις, όσο και τόν ειδικότερο ρόλο του έλληνισμού της νότιας Βαλκανικής στη διάρκεια μιάς κρίσιμης, από κάθε άποψη, ιστορικής περιόδου.

Κ. ΣΒΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

Γεωργίου Γ. Γούναρη, Οί τοιχογραφίες των 'Αγίων 'Αποστόλων και της Παναγίας Ρασιώτισσας στην Καστοριά, Θεσσαλονίκη 1980, 80, σσ. 196 + σχέδ. 4 + πίν. άσπρόμ. 50 (Δημοσιεύματα της ΕΜΣ. Μακεδονική Βιβλιοθήκη, άρ. 56).

Τό ύπό κρίση βιβλίο κυκλοφόρησε για πρώτη φορά τό 1978, όταν ύποβλήθηκε με έπιτυχία ως διδακτορική διατριβή στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Στη νέα έκδοση δεν έχουν επέλθει άλλες σε σχέση με την πρώτη δημοσίευση, εκτός μόνο από μία προσθήκη, στο τέλος του κειμένου, που αναφέρεται σε πρόσφατο δημοσίευμα.

'Η διατριβή του Γ. Γούναρη άποτελεί ένα ακόμη βήμα στην προσπάθεια για την παρουσίαση της καλλιτεχνικής δημιουργίας στον έλληνικό, αλλά και γενικότερα στο βαλκανικό χώρο, κατά τούς πρώτους αιώνες της τουρκοκρατίας. Παράλληλα ή μελέτη και δημοσίευση των δύο ζωγραφικών μνημείων της Καστοριάς άποτελεί σημαντική συμβολή στην έρευνα της καλλιτεχνικής κληρονομιάς αυτής της πόλεως.

Στόν πρόλογο του βιβλίου (σ. 7-8) ό Γ. Γούναρης τονίζει την άνάγκη για τη συστηματικότερη μελέτη της ζωγραφικής κατά τό 15ο και 16ο αιώνα, ενώ άνάμεσα στα άλλα κάνει και μία σύντομη άναφορά στα παλαιότερα δημοσιεύματα τά σχετικά με τά δύο μνημεία που παρουσιάζει. Στη συνέχεια παραθέτει πίνακα περιεχομένων και συνομογραφιών (σ. 9-11), καθώς και συνοπτική βιβλιογραφία (σ. 13-19) κατανεμημένη σε έλληνόγλωσσα και ξενόγλωσσα δημοσιεύματα. Τό κείμενο του βιβλίου χωρίζεται σε δύο βασικά μέρη,